

آثار معماری عصر غزنویان در خراسان

کشف قصر سلطنتی لشکرگاه در افغانستان

شادروان استاد احمد علی کهزاد فرستنده: بنیاد فرهنگی کهزاد

دوره غزنویان که از اواسط قرن 4 تا اواسط قرن 6 هجری (قرون 11 و 12 مسیحی) دو قرن کامل را در بر میگیرد، در تاریخ افغانستان از نظر فرهنگ، ثقافت، علم، ادب، هنر و معماری اسلامی دوره ایست که معرفی هر قسمت آن محتاج به نوشتن مقالات طولانی و رسایل و کتب جداگانه میباشد. افغانستان بعد از نشر آئین مقدس اسلامی (از حوالی سال 30 هجری به بعد) مرکز انتشار اسلام در دل آسیا شد و در اثر نیروی بازو و مجاهدت مبلغین و دانشمندان این کشور دین مبین در نیم قاره هندوستان بسط یافت و در نتیجه چنان شد که امروز [1338] در حدود صد ملیون کلمه گویان دین محمدی در دو کشور هند و پاکستان زندگانی میکنند.

امپراطوری عصر غزنوی دامنه ئی داشت بسیار وسیع که از قلب هندوستان تا قلب کشور فارس و از کاشغر تا بحیره عرب انبساط داشت. آثار فرهنگی، علمی، معماری و ادبی این دوره درخشان علاوه بر افغانستان در تمام اقطار این خاک پهناور مشهود است. این دوره ایست که خراسان با مرکز خلافت بغداد روابط دوستانه دیپلوماسی مستقیم برقرار داشت و غزنه پایتخت غزنویان نظیر بغداد کانون علم و فرهنگ و ثقافت اسلامی بشمار میرفت.

شبهه ئی نیست که مؤرخین و شعرای فارسی و عربی در متون آثار قیمتدار خویش خاطرات زیادی از ین دوره با افتخار دارند ولی پیش آمدهای ناگوار دوره های بعدی رقابت های داخلی خاندان غزنه و غور و تهاجمات چنگیز و تیمور کاری کرد که متأسفانه غزنه سوخت و سائر شهرهای آبادان ما با خاک یکسان شد. از آثار معماری عصر غزنوی افغانستان تا همین سالهای اخیر جزء دو منار پیروزی و سنگ مزار ابوالقاسم محمود زابلی، سلطان فاتح و ادب پرور خراسان در غزنه و طاق زیبای بست در کنار مسیر هیرمند در اقصای حصص جنوب غربی افغانستان چیز دیگری در دست نبود.

خوشبختانه در اثر تحقیقات باستان شناسی شش سال قبل در مجاورت شهر بست کاخ باشکوه و باعظمتی پیدا شد که در حدود 500 متر طول دارد و با ملحقات خود و باغ های شکار و مراکز نظامی ساحه وسیع چندین کیلومتری را در بر

میگیرد. این کاخ سلطنتی که در حقیقت یکنوع قشله نظامی در مجاورت نزدیک به سرحدات غربی مملکت بود، امروز در زبان زد عوام محلی به (لشکری بازار) معروف است و بیهقی مؤرخ معروف دربار غزنویان از آن به اسم (لشکرگاه) یاد کرده است و مسعودی در تاریخ مسعودی در حدود 30 صفحه یادداشت های خویش را وقف شرح چگونگی زندگانی سلطان مسعود غزنوی در ین کاخ کرده است.

تصاویری که اینجا نشر شده است (تصاویر 1 و 2) بعضی از گوشه های کاخ سلطنتی لشکرگاه را نشان میدهد و دیده میشود که هنوز بعد از تقریباً 950 سال رواق های بزرگ و بلند قصر برجای است. (تصویر 3) پایه راست و گوشه ئی از طاق معروف بست را نشان میدهد. این طاق در حدود 20 متر بلندی و در حدود 15 متر عرض دارد و با کتیبه های کوفی و اشکال هندسی مزین است و شاهکاری است که عروج فن معماری عصر غزنویان را معرفی میکند. وزارت معارف مشغول مرمت کاری آن میباشد.

در همین لشکرگاه دو مسجد هم کشف شده است. یکی مسجد جامع که (تصویر 4) صحن و بقایای فیل پایه های آنرا وانمود میکند و (تصویر 5) گوشه ئی از مقصوره یا مسجد خصوصی سلطنتی را در داخل تالار دربار کاخ نشان میدهد. کتیبه های کوفی و نقوش هندسی نیز در آن مشهود است. این مقصوره کوچک قدیمترین مسجدی است که تا حال در افغانستان کشف شده است و برای اینکه این معبد مقدس و متبرک را اهالی پایتخت افغانستان در کابل هم مشاهده بتوانند، ریاست موزه کابل ترتیبات گرفته است تا مودل مسجد مذکور را در موزه آثار فرهنگی و هنر اسلامی در کابل تحت نظر متخصصین فنی اعمار نماید. (تصویر 6) سنگ مزار سلطان بزرگ غزنه ابوالقاسم محمود انارالله برهانه رانشان میدهد که از یک پارچه سنگ رخام تراشیده شده و نوشته هائی با خطوط درشت کوفی دارد. 17/ جوزا 1338 / [با معذرت از نشر نکردن تصاویر]